

C i h a n D e m i r c i

Damdaki Mizahçı

Mizah Dergilerimizde

Yazının Serüveni

L 35 yılı geride bırakan köklü bir mizah dergisi geleneğine sahibiz, ama mizah dergilerimiz epeyce bir süredir dergilerinde “mizah öyküsü”ne ve mizah yazınına pek yer vermez oldular!

Mizah dergiciliği serüvenimiz bir yerde yazıyla-çizginin serüveni ve tatlı rekabetidir aslında. Bundan tam 135 yıl önce yazının çizgiye karşı ezici ağırlığıyla başlayan bu serüvende zaman içerisinde çizgi yazıyı yakaladı ve neredeyse dergi içeriğinde eşit duruma getirdi vaziyeti; ancak 1970'li yılların başlarından itibaren, özellikle de *Gırgır*'la başlayan bir süreçte çizgi yazının tamamen önüne geçti. Peki sonrasında neler oldu demeden önce gelin şimdi durumu daha iyi kavrayabilmek için en başa dönelim.

Önce aklımıza kazımamız gereken bir “matbaa” gerçeği ile başlayalım söze. Gutenberg'in kurşun harflerle ilk baskıyı yapıp matbaayı 1436'da keşfetmesinden ancak 291 yıl sonra 1727'de matbaaya kavuşabilen (yazıyla da yazalım tam; iki yüz doksan bir yıl!) Osmanlı İmparatorluğu aslında yayıncılık serüvenine daha işin başında üç asır geriden girmişti! Ama aynı Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan ve bilinmesi gereken önemli bir gerçek daha vardı. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan azınlıklardan Museviler ilk matbaalarını Gutenberg'den sadece 57 yıl sonra, yani 1493'te; Ermeniler 1567'de, yani 131 yıl sonra; Rumlar da 1627'de yani 191 yıl sonra kurabilmişken o toprakların gerçek hâkimi olan Osmanlı matbaaya 1727'de gene azınlık kökenli bir Osmanlı vatandaşı olan İbrahim Müteferrika'nın çabaları sayesinde kendi topraklarında matbaayı “en son” kullanabilen olmuştu!

Kendi hükümrân olduğu topraklarda bile “sona” kalmayı başarabilen Osmanlı, aslında biz Türklerin her şeyi son dakikaya bırakma ve sonra da telaş içerisinde kalma alışkanlığını da bu anlamda atası olsa gerek! Osmanlı'daki ilk gazete de matbaanın Osmanlıya gelişinden tam 104

yıl sonra II. Mahmut döneminde 1831'de yayımlanmaya başlayan *Takvim-i Vakayi* olmuştur. Yayıncılık anlamında hep asırlık açıklar yaşayan Osmanlı bu açığı kapatmak için kimi zaman çok hızlı koştu, kimi zaman fazla hıza gelemeyip sansürcü kafasıyla hız kesti. İlk gazetesinin 1831'de yayımlanışından tam otuz altı yıl sonra 1867'de çıkan *İstanbul* adlı gazetede ilk defa karikatürlere rastlamaya başlarız... *İstanbul* gazetesinde ilk kez görülen karikatürün bir mizah yayınına taşınması konusunda ise basınıımızda yıllardır hep farklı tarihler yer almıştır.

İlk adımda “Yassah hemşerim!”

Osmanlı'da ilk mizah dergisi, Ermeni asıllı bir Osmanlı aydını olan Teodor Kasap'ın 1870'te çıkardığı *Diyojen* dergisidir. *Diyojen* ve sonrasında arka arkaya çıkan *Hayal*, *Kahkaha*, *Geveze*, *Latife*, *Çaylak* gibi mizah dergilerinin soluğu henüz yedi yıllık bir süreçteyken, ne yazık ki 1877'de meclise gelen “Matbuat Nizamnamesi” ile padişah Abdülhamid tarafından kesilmiş ve Abdülhamid'in otuz iki yılı bulan baskı rejimi sırasında mizah dergileri “yasak” oldukları için yayımlanamamıştır. Yani bu toprakların 20. yüzyıla mizah dergisiz girdiğinin altını çizmekte yarar var... Kısacası mizah dergileri 20. yüzyılda gözlerini ilk kez 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanıyla açabilmişlerdir. Anlaşıldığı üzere mizah dergilerimizin 20. yüzyılı Abdülhamid kâbusu yüzünden sekiz yıl gecikmeli olarak 1908'de başlayabildi diyebiliriz... Otuz iki yıl gibi bir süre susmak zorunda kalan mizah dergileri ancak 1908'de 20. yüzyıla adım atarken öylesine bir patlamışlardır ki İstanbul'da bir anda kırka yakın mizah dergisi çıkmaya başlamıştır. Bu çıkan dergilerin çoğu kısa süreler içerisinde kapanmış olsa da böylesine bir dergi patlaması 20. yüzyıl boyunca bir daha yaşanmamıştır...

Sonuçta sorunlu da olsa mizah dergilerimizin yayıncılık serüveninin başlangıcında ağırlıkta olan yazıdır. Örneğin *Diyojen* dergisinin yazarları arasında Teodor Kasap, Ali Bey, Ebüzziya Tevfik, Namık Kemal, Ahmet Mithat gibi isimler yer alır.

20. Yüzyılın ilerleyen yıllarında Kurtuluş Savaşı dönemine geldiğimizde de ilginç bir durum görürüz. Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara hükümetini tutan ve Kurtuluş Savaşı'na destek veren mizah dergisi *Güleryüz*'ü (1921) Sedat Simavi, buna karşılık İstanbul merkezli Osmanlı hükümetini tutan ve Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan mizah dergisi *Aydede*'yi de dönemin ünlü yazarlarından Refik Halit Karay çıkarır. Kurtuluş Savaşı sırasında işgalci devletlerden yana tavır alan *Aydede* dergisi on sayı çıktıktan sonra Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla kapanır, ama bu dergi aşağı yukarı aynı kadroyla 1922'de yeni bir dergiye dönüşür.

Bakın, 1922 yılındaki mizah dergiliğimizde yazının çizgiye karşı olan ağırlığını anlayabilmek için o dönem *Aydede* dergisindeki yazar kadrosunu şöyle bir sıralayalım:

Refik Halit Karay, Yusuf Ziya Ortaç, Osman Cemal Kaygılı, Reşat Nuri Güntekin, Selami İzzet Sedes, Ercüment Ekrem Talu, Orhan Seyfi Orhon, Halil Nihat Boztepe, Fazıl Ahmet Aykaç, Rıza Tevfik.

Yazar ağırlıklı dergi: *Akbaba*

Aydede'nin kapanmasıyla sadece adı değişerek Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından çıkarılmaya başlanan yeni mizah dergisine gelelim şimdi. Bu dergi 20. yüzyılın en uzun ömürlü dergisi olan *Akbaba*'dan başkası değildir...

Akbaba dergisi uzun yayın hayatı boyunca birkaç kez kapansa da yayını birkaç kesintiye uğrasa da 1922'de başlayan yolculuğunu 1977 yılı sonunda noktalar, yani elli beş yıllık bir ömür sürer. Hiç unutmam, henüz on dört yaşlarındaydım ve her hafta *Akbaba*'yı satın aldığım Erenköy tren istasyonundaki bayiye gittiğimde *Akbaba*'yı uzatan bayii; "Bak bu *Akbaba*'nın son sayısı" demişti... *Akbaba*'nın üzerindeki tarih 28 Aralık 1977'di ve Cafer Zorlu imzalı kapak karikatüründe Noel Baba kaçırılmış ve fidye isteniyordu hatırladığım kadarıyla... O dönemlerde uzunca bir süredir uzatmaları oynayan *Akbaba* tahtını çoktan *Gırgır*'a kaptırmıştı zaten.

En uzun ömürlü mizah dergisi olan *Akbaba*'yı incelediğimiz zaman yazının çizgiye karşı dikkat çekici bir ağırlığıyla karşılaşırız. Aslında bu durum *Akbaba*'nın yayımlandığı döneme özgü genel bir durumdur.

Akbaba'nın başlangıç yıllarında yukarıda saydığımız *Aydede*'nin yazar kadrosundaki isimlerin pek çoğunun yanı sıra Peyami Safa, Ahmet Rasim, Mehmet Rauf, Feridun Kandemir gibi edebiyatçılar da yazılarıyla görülürler bu dergide.

Özellikle 1930'lu yıllardan başlayarak taradığım mizah dergilerinde yer alan öykü, roman tefrikası ve mizah yazılarında ilginç bir akımın başladığını da görürüz. Bu akım "takma isim"le yazma merakıdır. Bakın şu an elimdeki 1936 yılına ait, Sedat Simavi'nin çıkardığı *Karikatür* adlı mizah dergisinde yazar adları; Papağan, İspinoz, Boncuk gibi takma isimlerden oluşuyor.

Üç yazar, bir çizer: *Markopaşa*

Bu noktada 1946 yılına gelmekte ve sadece üç yazar, bir çizerden oluşan dört sayfalı mizah gazetesi *Markopaşa*'nın gücüne değinmekte yarar var. 25 Kasım 1946'da ilk sayısı çıkan bu dört kişilik mizah gazetesinin kadrosu: Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz ile bu üç yazara çizgileriyle katkı sağlayan çizer Mim Uykusuz'dan oluşuyordu. %75 bir oranda yazar ağırlıklı diyebileceğimiz bu ilginç ve sıkı muhalif gazete Türk mizah yayıncılığı tarihinin yüz akı olurken dönemin iktidarının şimşeklerini üzerine çekerek sayısız kez kapatıldı. Kesintilerle ve sürekli değişen adlarla süren bu müthiş serüven dört yıl sürdü. *Markopaşa* serüveni, bize mizah gazetesi ya da dergisinde özellikle "yazı"nın ne denli müthiş bir güç olacağını da göstermiş oldu.

Yazar kadrosu göz kamaştırın *Tef* dergisi

Şimdi gelelim bizim tarihimizde önemli bir yıl olan 1960'a... Bakın, 1960 yılının en önem-

li mizah dergilerinden *Tef* var şu an elimde. İlk önce 1954-1955 yıllarında yayımlanan bu dergi yayınına ara vermiş, 1960 ihtilali sonrası oluşan rüzgârla yeniden çıkmıştı. Ertem Eğilmez'in sahibi olduğu *Tef*, mizah tarihimizde önemli izler bırakmış bir dergidir. Size *Tef* dergisinin 1960 yılındaki yazar kadrosunu özellikle saymak isterim:

Adnan Tahir, Adnan Veli, Alplaçın, Aziz Nesin, Bedii Faik, Bülent Oran, Çetin Altan, İlhan Engin, Haldun Taner, Halit Kıvanç, Melih Cevdet Anday, Orhan Boran, Reşat Ekrem Koçu, Rifat Ilgaz, Selami İzzet Sedes, Suavi Sualp, Yalçın Kaya, Zahir Güvemli...

Gördüğünüz gibi bir mizah dergisi için müthiş bir yazar kadrosu bu. Derginin ikinci sayfasındaki künyesinde gururla sıralanmış bu isimleri saydığınızda dergide on sekiz yazarın yazdığını görüyorsunuz. *Tef*'in o sayıdaki çizer sayısı da yirmi bir. Yani neredeyse çizeri kadar yazarı olan bir dergi *Tef*. Dergide pek çok öykü, mizah yazısı, kısa fıkra, tefrika ve yabancı yazarlardan çevrilmiş öykü ve tefrikalar dikkat çekiyor. *Tef*, çizgiyi de oldukça iyi kullanan, ama yazının gücünden de fazlasıyla yararlanmış bir mizah dergisi olarak övgüyü fazlasıyla hak ediyor.

Yazının çizgiye karşı üstünlük kurduğu yıllar bu şekilde sürerken şimdi gelelim dünya üzerinde dönüm noktası olmuş bir yıla; 1968'e... *Akbaba* zaman zaman ara verdiği yayınına henüz dolu dizgin devam etmektedir. O tarihlerde derginin bayrağı Yusuf Ziya Ortaç'ın oğlu Ergin Ortaç'tadır. Elimdeki *Akbaba* dergisi 1968 yılının Haziran ayına ait. Dördüncü sayfasında Aziz Nesin'in tam sayfa öyküsü var. Beşinci sayfada Refik Erduran'ın yazı köşesi, altıncı sayfada Muzaffer İzgü'den gene tam sayfa bir mizah öyküsü. Sonrasında Adnan Veli'den bir öykü, Vedat Saygel'den bir öykü, Suavi Sualp'ten farklı mizah yazıları, Yalçın Kaya ve gene Muzaffer İzgü'den bir başka öykü derken derginin sonunda çeviri bir öykü. Yirmi dört sayfa olarak yayımlanan dergide tam on bir ayrı mizah yazarının öykü ve mizah yazısı çıkıyor karşımıza.

Yazının saltanatından çizginin saltanatı *Gırgır'a*

Mizah dergilerimizdeki yazar kadroların ağırlığı ve yazının kendini gösterdiği, bu sayede edebiyat dünyasına pek çok mizah yazarının girdiği verimli bir dönem ilginçtir, ama içinden benim de yetiştiğim *Gırgır* dergisiyle son bulmuştur. 1972'de yayımlanmaya başlayan *Gırgır* dergisinin ömrü on yedi yıl oldu. 1989'un Aralık ayında biten bu müthiş derginin en önemli özelliği yaratıcısı Oğuz Aral'ın çizginin gücünü öne çıkaran bir dergi ortaya çıkarmasıydı. Şüphesiz 1950'lerden sonra mizah dergilerindeki çizgi gücü giderek yazıya yaklaşmaya başlamış, ama genellikle yazının gölgesinde kalmıştı. Oğuz Aral bu anlamda bir devrim yaparak tamamen "çizgi" ağırlıklı bir mizah anlayışı yarattı ve bir yerde yazıyı da çizgiye dönüştürmüş oldu.

Gırgır'ın ilk yılı olan 1972'de dergide yazı olarak sadece Aziz Nesin'in öyküleri ve yabancı öyküler görülür. Örneğin 1972'deki yedinci sayıya baktığımızda gözükten tek yazar, Aziz

Nesin'dir. 1973'te dergide bir süre Suavi Süalp çalışır yazar olarak, sonrasında derginin erken yaşta ölene dek tek yazarı olacak, İsmet Çelik çıkar ortaya, ondan sonra da Atilla Atalay alır “tek yazar” bayrağını. 1980'lerin başlarında Oğuz Aral okurlardan gelen istek ve tepkiler üzerine “mizah öyküleri” yayımlamaya başlar, ki derginin sonradan yazarı olan Atilla Atalay da, ben de o öykülerle ortaya çıkanlardan olmuşuzdur. On yedi yıllık ömrü süresince tek bir yazarla, ama sayısız çizerle tam bir çizgi mizah dergisi olan *Gırgır*'ın mizah öyküsüne yer verdiği 1980'li yılların başlarını şimdi heyecanla anımsıyorum. O dönem pek çok genç mizah öykücüsü *Gırgır* için devrim sayılacak bir kararla başlayan bu köşe sayesinde imzasını ortaya çıkarmıştı. Ama bu kararda dergiye yağmur gibi öykü yağdıran okurun yarattığı güç de çok önemliydi doğrusu.

Ustalarımın biri olarak gördüğüm Oğuz Aral Ağabeyle ilgili ilginç bir gözlemimi aktarmak istiyorum... Oğuz Ağabey, dediğim gibi *Gırgır*'ın en parlak dönemlerinde, açık söylemek gerekirse, yazıyı hep ikinci plana itmiş ve *Gırgır*'da karikatürü ön plana çıkarmıştı. Dediğim gibi *Gırgır*'ın her dönemde sadece bir tane mizah yazarı olmuş, diğerleri hep stepne ya da yedek kulübe adamı olarak kalmışlar, kendilerini gösterme fırsatını karikatürcülere göre çok daha zor bulmuşlar, daha doğrusu pek de bulamamışlardı. *Gırgır*'da o dönemlerde ikinci bir yazarın kendini gösterebilmesi için birincinin ya ölmesi ya da dergiden ayrılması gerekiyordu işin gerçeği!

Ancak hayatın cilvesi işte! Şu işe bakın ki zamanında *Gırgır*'da mizah yazarlarına pek fazla şans vermeyen, onları küçücük alanlardaki boşluklarda yazmaya iten *Gırgır*'ı sadece karikatür ağırlıklı bir dergi olarak oturtan sevgili Oğuz Ağabeyimiz ömrünün son yıllarında Hürriyet gazetesinde mizah yazarlığı yaptı!... Hem de öylesine keyifli, öylesine güzelim yazılar yazdı ki çizgisini bile sollayacak bir düzeyde yazıladı bunlar. Bu noktada “*Gırgır*”da da keşke mizah yazarlarına biraz daha fazla şans verseydi diye sormadan edemiyor insan. Ama soru sormaktan çekinmeyen biri olarak ben, kendisine son yıllarında bu soruyu sorduğumda bu anlamda bana hak vermesi çok hoşuma gitmiş, ustayı gözümde daha da büyütüştü. Tarihin garip bir cilvesini hem yazan hem de çizen biri olarak buraya not düşmek istedim sadece.

Bir çizgi ustası için yazarlık nedir?

Oğuz Aral'la 2002'de yaptığım bir söyleşide kendisine yazarlığıyla ilgili şu soruyu sormuştum: “Karikatürcü Oğuz Aral, son yıllarda karşımıza ‘Huysuz İhtiyar’ yazılarıyla mizah yazarı Oğuz Aral olarak çıktı. Karikatürcülükten gelmiş olmak mizah yazarlığınıza neler katıyor?...”

Sevgili Oğuz Aral şöyle yanıt vermişti bu soruma: “Bir kere ben resim hayal edebiliyorum, yazarlar resim hayal edemez, kelimelerle düşünür. Bu, bir avantaj, ama ikincisi, yazarlık çok zor bir şeymiş, yani Allah sizi korusun çok kaypak bir şey. Şimdi çizgide bir şey çizersiniz, onu beğenmezseniz oturur tekrar çizersiniz hallolur, ama sözcükler öyle değil ki gaydını kup-

pak Cemilem işte!... Şimdi cümleyi böyle yapıyorsunuz olmuyor, çevirip başka türlü yazıyorsunuz, bu defa da başka türlü bir anlam çıkıyor ortaya. Halbuki ben başka bir şey anlatmak istiyorum. Bir de başlıyorsunuz yazmaya, ortaya anlatmak istediğiniz değil bambaşka bir şey çıkabiliyor. Yani yazarlık kötü bir şeymiş, iyi ki geç başlamışım...”

Gırgır sonrası başlayan son on beş yıllık mizah dergisi sürecinin mizah yazını için hiç de parlak olmadığını, hatta *Gırgır*'ın o tek yazarlı yıllarını bile arattığını düşünüyorum. Çünkü günümüz mizah dergileri artık edebi anlam taşıyan mizah yazılarına ve öykülerine yer vermiyor, hatta mizahla hiçbir ilgisi olmayan çok ağır yazılar yayımlıyorlar. Bu durum mizah yazınının giderek yok olmasına yol açıyor. İşte bu noktada mizah yazını, mizah dergilerinden uzaklaşıyor ve kendisine yeni mecralar arıyor. İşte bu anlamda edebiyat ile mizahı iç içe geçiren *Öküz* ve sonrasında *Hayvan* gibi dergiler çıkıyor karşımıza.

Mizah öyküsü yazarların dikkatine!

Mizah öyküsü deneyen-yazan yazar adaylarının bu öykülerini değerlendirecek ve yayımlayacak dergi bulmakta çok zorlandıkları bir dönemden geçiyoruz. Mizahı edebiyattan tamamen kopartan bir anlayış yüzünden mizah dergilerinde öykü ve benzeri edebiyat türleri uzunca bir süredir yayımlanamıyor.

İmge Öyküler dergisi bu noktada mizah yazını üzerine kafa yoran bir mizahçıya kapılarını açarak bence cesur bir adım attı. Şimdi ben de buradan mizah öyküsü deneyen, yazan ama yazdıklarına ses bulamayan arkadaşlara sesleniyorum. Bu köşeyi okurlarla daha aktif hale getirmenin zamanıdır. Bana mizah öykülerinizi iletin, yirmi beş yıllık yazarlık deneyimlerimden yola çıkarak bu köşeden onlarla ilgili değerlendirmeler yapalım ve hatta içlerinden yayımlanmaya değer olanları *İmge Öyküler* dergisinde yayımlanması için önereyim. Ama sizden ricam bu öyküleri word dosyası içinde cihandemirci@yahoo.com adresine iletmeniz. Gelecek sayıya dek, aklımızda hayırlısı neyse o olsun...

İ M G E K İ T A B E V İ Y A Y I N L A R I

Charles Perrault Külkedisi

Türkçesi: Tahsin Yücel Perrault Masalları

Perrault Masalları, birbirinden ilginç kişileri, olayları ve benzersiz anlatımlarıyla büyüklerin de bir kez okuduktan sonra bir daha unutamadıkları masallardır.

Çıkıyor

